

„Uue Maailma“ režissöör Jaan Tootsen on erinevates intervjuudes korduvalt rõhutanud, et tegemist ei ole kogukonnafilmi, vaid looga inimestevahelistest suhetest, millele Uue Maailma seltsimaja on lihtsalt kulissideks. Usutules Jürgen Roostelega mõnab Tootsen, et filmi pealkiri ei ole selle eesmärgi täitmiseks parim, kuivõrd viitab konkreetsele asjale. Lisaksin veel irriteerivama asjaolu, et pealkiri loob konkreetse seose utopia ehitamisega, samas kui autori eesmärgiks on psühholoogiline draama. Tootsen on skisofreenilises olukorras: ühelt poolt teeb ta dokumentaalfilmi rohujuure tasandil tähtsustava kogukonna aktivistidest ehk tõepoolest uue maailma ehitamisest, teisalt huvitab teda sisulisel tasandil ennekõike inimlik kontakt ja konflikt. Filmi montaažis väljendub see püüdes esitada dokumentaalset materjali võimalikult mängufilmilikult. Selles vastuolus seisneb kogu filmi võlu kui ka valu.

Antagu mulle andeks, aga ma tõepoolest ei viitsinud enne filmi vaatamist põhjalikult ilmunud kriitikasse ja intervjuudesse süveneda, sest... no miks ma pidanukski? Tõenäosus, et ma sealt n-õ õigeid ridu piisava hoolega oleksin lugunud, on väga väike. Niisiis läksin kinno vaatama isegi mitte konkreetse kogukonna filmi, vaid üldist rohujuure tasandi aktivismi kajastavat dokumentaali, sest kogukonnast ei olnud ma kuulnud sisuliselt midagi muud peale Vabaduse väljaku hoiavamise idee, mida juhtusin kuulma KTI Talvefoorumil toona veel Prussakovi-nimelise jalgrattaseltsi esitluses. Seetõttu oli mu esmapilk filmile kantud lihtsast süzeelise opositsiooni ootusest ja kohe alguses torkaski silma trafaretsena tunduv linnaametnike äärmiselt reserveerituna näitamine — käed

viimane on ametnike blaseerunud ilmetele vastanduvalt öndsalt tõllakil olekuga, mille juurde ta püüab leida sõnu, iseloomustamaks seda, kui hea on ärgata pärast pidu. Situationsiooni koomilisust rõhutab asjaolu, et Erko ärkab totras valges ülikonnas.

Mida me filmis aga ei näe, on reaalne konflikt nende osapoolte vahel mingil muul kui äsja kirjeldatud visuaal-formaalsel tasandil. Filmi arenedes saab tasapisi selgeks, et konflikti mitte ei näidata, vaid seda pole olnudki, kuivõrd ainus suhtlemine ametliku võimu ja seltsi vahel on toimunud läbi aruandluse. Projekt, eriti aga selle aruandlus, näib algul olevat jutustuse läbiv intriig. Sõnavara ja suhtumine, mida Erko selles osas üles näitab, on ainus punkt, milles siinkirjutaja peategelasega suhestuda suudab. (Käesoleva artikli kirjutamine on ettekäane kulkale aruande tegemise edasilükkamiseks.)

Siinkohal võiks filmile siiski ette heita erapoolikust, sest sisuliselt jäävad kajastamata bürokraatia funktsioon ja positiivne külg. Ainsaks viiteks sellele on Kaku kommentaar gerilja-aktsiooni käigus tema maja ette tehtud sebradele, mille peale linnaametnikud olnud isiklikult solvunud ja ähvardanud, et ei kavatse lähiaastail linnaosa liikluse parendamiseks midagi ette võtta. Taolise isikliku tasandi minimeerimiseks ongi ametid ümbritsetud emotsioonitu bürokraatiamehhanismiga, mis teeb üldse võimalikuks olukorra, kus süsteemi enese vahendeid kasutades töötatakse süsteemi vastu. Kurb on näha, kuidas kõige taandamine Exceli tabelile tõestab, et ametnik ei tea ega tahagi teada, mis tegelikult toimub. Kuid nagu öeldud on selles olukorras minu arvates teatav paratamatus.

Kommunikatsioonibarjääri iseloomustab filmis ilmekalt Erko suhtumine konflikti vahetute kodakondsetega: filmi proloogis Tartu maantee avamisele tulnud inimestega ja hiljem seltsimaja naabritega, eriti aga politseiga ning isegi majaomanikuga on võimalik rääkida. Samas kujutab projektkirjutamine endast autoritele naljategevate prestiižsõnavara fraaside kokkulükkimist ning aruandlus, nagu juba viidatud, taandub ropuks söimuks. Politseinikele on võimalik selgitada, et meil on luba, aga lihtsalt ei leia seda paberit hetkel üles, tüütu naabrinaise võib pikalt saata, aga bürokraatidele ei piisa, kui sa ütled, et me jõime raha lihtsalt maha, nendega ei ole

Foto: Okeiko

võimalik näost näkku rääkida, neile on vaja esitada nõuete-kohane aruanne. Nii ei näegi me Erkot ühegi bürokraadiga rääkimas, vaid ainult arvuti taga istumas ja meeleheitel tühja ropendamas.

Veider kahepaikne selles akommunikatsiooniahelas on Marten. Oma ideedelt kuulub ta anarhistide ridadesse, aga arhitektiharidus on andnud talle rea erioskusi, mis võimaldavad märksa paremat arusaamist ametlikust asjaajamisest. Ta teab, mis on detailplaneering, oskab lugeda ja joonistada kaarte, luua reaalseid ja digitaalseid 3D-mudeleid. Nii satub ta linna ja seltsi vahemeheks. Konkreetse asjaajamise poole pealt näeme ametivõime filmis küll väga vähe, aga alati seoses Marteniga. Kuid tõeliselt veidraks muudab tema positsiooni asjaolu, et tegelikult ei saada temast aru ei ühel ega teisel pool, kusjuures ta ise seda endale ka teadvustab.

Tema sõnavõtte iseloomustavad ebamääraste sõnade sülemid. Ülevoolava energiaga seltsikaaslastele majaga seotud arhitektuurilisi lahendusi seletades või abilinnapea jutul tõsiseltvõetavana näida püüdes kuhjuvad sõnad „justkui“, „nagu“, „mingi“ jne kahe-, kolme-, neljakaupa pea iga väite ette. Erkole on selge, et valitseb anarhia, jutt linnaosa sissesõite piiravatest tõkkepuudest on mõtetu jamps ja targem oleks ristmikud omaalgatuslikult sebradega katta. Linnale on selge, et valitseb bürokraatia: taotlus peab laekuma enne tööpäeva lõppu. Marten aga laveerib kuskil vahepeal.

Kesk üliaktiivset seltsielu toimub jutustuses järsku nihe, mille sissekirjutatust Tootsen ka ise rõhutab („See algabki

[PEALKIRI PUUDU. ON SUL SOOVITUSI? [EI TURGATA TÕESTI, MÕTLESIN KÜLL...]]

Indrek Grigor

Tootsen ei ole küll ise otseselt nii öelnud, aga ta arvatavasti nõustub väitega, et film räägib ka suureksaamisest. Me võime seda küll edasi lükata, ent viis aastat on ikkagi pikk aeg.

nagu kogukonnafilmi, aga pööre tekib üsna ootamatult.“), mis sunnib jällegi küsima, et kui režissööri eesmärgiks ei olnud teha kogukonnafilmi, siis miks film oma pealispinnal sellisena näida püüab? Pööre seisneb selles, et seltsimaja allakäik ei alga mitte esitamata aruandest, vaid seltsi tuumiktegelaste isiklike suhete lagunemisest. Ametivõime film kujunenud kriisiga ei seosta, otse vastupidi: võim tunnustab seltsi, president käib külas ja kutsub tagatipuks vastuvõtule. Bürokraatia Erkot murda ei suuda, sest nagu ülal sedastatud, ei ole tegemist millegagi, millest ta aru saaks ja mis teda seeläbi puudutaks, sellal kui pinged isiklikul tasandil viivad Erko äärmuslike lahendusteni. Iseloomulik on ka maja loo lõpp, kus vaatajale ei näidata mitte tühjakolimit ja hoone ülendmist, vaid kollektiivse eufooria ja subjektiivse üksinduse vastandust.

Tootsen ei ole küll ise otseselt nii öelnud, aga ta arvatavasti nõustub väitega, et film räägib ka suureksaamisest. Me võime seda küll edasi lükata, ent viis aastat on ikkagi pikk aeg. Kõige labasemalt väljendub see trafaretses seisukohtade arengus. Filmi algul istub Erko pliidi ees ja räägib pilkamisi, kuidas talle olla öeldud, et kui 30 täis saad, siis hakkad inimeseks nagu me kõik — rahunud maha, ostad auto ja saad normaalseks. Filmi tagumises osas tunnustab Marten, et piinlik küll, aga on tekkinud mõte, et tahaks oma töö eest ka palka saada. Siin tuleb taas mängu Marteni kahepaikse staatus, mis kulmineerub filmi lõpus üsna juhuslikus stseenis, kus ta näitab kaamerasse „meie“ (s.o Marteni ja Kaku) uut visitiikarti Community Toolsi logoga. Kuid paraku jääb bürokraatlikult vettpeidav kodanikualgatus, mida Community Toolsi tarkvaraarendus kahtlemata esindab, positiivne lahend kogu loole režissööri poolt vähimagi kommentaarita. Ehk et kui vaataja seda rohelist logo hoobilt ära ei tunne, jääb filmi pänt tema jaoks tagasihoidlikult öeldes ähmaseks.

Vahetult käesoleva artikli kirjutamisele järgnenud vestluses Jaan Tootseniga palusin tal selgitada ka filmi lõpusteenide valikut.

Indrek Grigor: ... Mulle tundub, et selle manöövriga taandad sa filmi veelgi rohkem mängufilmiks või suhtedraamaks. **Jaan Tootsen:** Mingid valikud on vaja paratamatult teha. Community Tools ehk kogukonna tööriist, mis on konkreetne tarkvaraline lahend, mida on paralleelselt seltsiga aetud vähemalt viimased poolteist aastat, aga mis ei ole seotud otseselt seltsiga, on palju laiem projekt. Uue Maailma kogemuse viimane laiemale tasandile. Selle lahitseletamine eeldaks eraldi filmi...

Veel selle Marteni koha juurde... Ei tahagi kõigest rääkida, jätta see lõpuosa rohkem saladuseks, aga Marten räägib seal sellest, et ta on seikleja, et ta kodu on seal, kus on ta seljakott ja seljakotis on tal aluspüksid. Aga see, et ta tahaks oma töö eest palka saada, see on väga inimlik soov. Marten on taolist mõõtu idealist, kellele võiks palka maksta lihtsalt inimeseks olemise eest.

I.G.: Võtan filmi veel mitte näinud lugejaid arvesse. Aga kuidas sa seda filmi lõppu ikkagi mõtlesid? Minu jaoks jääb see lõpp lahtiseks. Mu oma artiklil on kah lõpp puudu, mõtlesin, et tulin räägin sinuga ehk siis suudan välja mõelda, mis on lõpp.

J.T.: Ma arvan, et sa võid seda käsitleda nagu Austraalia aborigeenide muinasund. Maailm on pidevas loomises, seesama Uus Maailm. Siin puudubki konkreetne lõpp. Selle viie aasta jooksul ma tajusin, et siin, sellel kohal on mandala täis laotud. See on selles täiuses olemas, kõik mida me nüüd siia juurde lisame, tekitab mittelõpetatuse tunde. Paljud on öelnud, et milline lõpp, et kas peaks olema selline lõpp või teistsugune lõpp. Me isegi oleme suuremas ringis arutanud, et kuidas lõpetada, aga mingil hetkel mulle tundus, et see on väga hea lõpp — filmi mõttes.

Foto: Küllike Raovdi

Foto: Siim Männik

Fotod: kaadrid filmist